

Psikanalitik Yaklaşım Açısından Baba-Oğul İlişkisi: Gişe Memuru ve Beş Vakit Filmleri¹

Semih Salman*

Özet

İlkel zamandan bu yana toplum sürekli olarak değişime uğramıştır. Toplumun en önemli öğelerinden biri olan aile de bu değişime kayıtsız kalamamıştır. Aile yapısındaki değişimler, şüphesiz aile bireylerini de etkileyerek, onların birbirine karşı tutum ve davranışlarına da yansımaktadır. Bu sebeple çalışmada, baba ve oğul arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörler (toplumsal değişim, oedipus kompleksi, aile ve toplumsal yapı) üzerinde durularak, bu ilişkinin Türk sinemasındaki yansıması ele alınmaktadır. Söz konusu çalışmada, oedipus kompleksi kavramının yanı sıra başta Sigmund Freud ve Jacques Lacan olmak üzere çeşitli yazarların bu konudaki görüş ve çalışmalarına yer verilmiştir. Son olarak, 2000 sonrasında çekilip gösterime giren iki örnek film üzerinden baba-oğul ilişkisi, oedipus kompleksi bağlamında çözümlenmiştir. Çalışmada, Nitel araştırma deseni olarak yöntemler içinde araştırma konusu açısından olgubilim deseninin uygun olduğu düşünülmüştür. Araştırma konusuna ve amacına uygun olarak ise, amaçlı örnekleme yöntemlerinden “benzeşik durum örnekleme” kullanılmıştır. Ayrıca, bahsedilen bu karakterlerin çevresiyle yaşadığı ilişki de oedipus kompleksi açısından incelenecek olan bir diğer konudur.

Anahtar Kelimeler: Baba, Oğul, Türk Sineması, Oedipus Kompleksi, Psikanaliz.

¹ Bu çalışma, Yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Salman, Semih, (2016), *2000’li Yıllardan Sonra Türk Sineması’nda Baba-Oğul İlişkisi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0872-1980>

E-mail: salmansemih@gmail.com

DOI: 10.31122/sinefilozofi.354020

Geliş Tarihi - Received: 17.08.2017

Kabul Tarihi - Accepted: 14.04.2018

Father-Son Relationship in Terms of Psychoanalytic Approach: *Gişe Memuru* and *Beş Vakit* Films

Semih Salman*

Abstract

Since primitive society has constantly changed. The family, which is one of the most important documents of society, has not kept this change indifferent. Changes in family structure undoubtedly also affect family members, reflecting their attitudes towards each other and their behavior. For this reason, the factors affecting the relationship between father and son (social change, oedipus complex, family and social structure) are discussed and the reflection of this relationship in Turkish cinema is discussed. In this study, besides the concept of oedipus complex, various authors such as Sigmund Freud ve Jacques Lacan were included in their views and works. Finally, the father-son relationship over the two sample films that were drawn and shown after 2000 was resolved in the context of the oedipus complex. In the study, it is thought that the pattern of research is appropriate in terms of research as methods of qualitative research design. In accordance with the research purpose and purpose, "sampling of analogous situation" has been used for purposeful sampling methods. In addition, the relationship of these characters with their surroundings is another subject to be examined in terms of the oedipus complex.

Keywords: *Father, Son, Turkish Cinema, The Oedipus Complex, Psychoanalysis.*

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0872-1980>

E-mail: salmansemih@gmail.com

DOI: 10.31122/sinefilozofi.354020

Received - *Geliş Tarihi*: 17.08.2017

Accepted - *Kabul Tarihi*: 14.04.2018

Giriş

Aile, toplumun temel yapı taşı olarak adlandırılmaktadır. Aile bireylerini oluşturan anne, baba, çocuk/çocuklar aile yapısının oluşumunu ve gelişimini belirlemektedir. Şüphesiz ki, sinemanın da oldukça beslendiği bir kaynak olan aile kavramı içinde, en çok kadın-erkek ve baba-oğul ilişkileri dikkat çekmektedir. Batı Sinemasında baba-oğul ilişkisini konu alan *The Kid* (Yumurcak, Charlie Chaplin, 1921) *Bicycle Thieves* (Bisiklet Hırsızları, Vittorio De Sica, 1948), *The Godfather* (Baba, Francis Ford Coppola, 1972) ve *Life is Beautiful* (Hayat Güzeldir, Roberto Benigni, 1997) gibi pek çok film bulunmaktadır. Buna ek olarak tiyatro oyunlarında da baba-oğul ilişkisini konu alan tragedyaer oldukça işlenmektedir. Nitekim, Sofokles'in "Kral Oedipus" adlı oyunu psikanalitik yaklaşımın önemli bir ögesi olan oedipus kompleksine ismini vermiştir. Bunun yanı sıra William Shakespeare tarafından yazılan "Hamlet" oyununda da baş kahraman Hamlet'in babasını öldüren ve annesiyle evlenen amcasını bir türlü öldürememesi akla oedipus kompleksini getirmektedir. Oedipal evreden kaynaklı bilinç dışında suçluluk duygusunu içinde barındıran Hamlet'in, bu sebeple amcasını öldürme eylemini harekete geçiremediği söylenebilir. Bahsedilen bu iki tragedyaer da babanın fiziki olarak öldüğü fakat ruhani açıdan hâlâ karakterleri etkilediği bilinmektedir. Türk Sinemasında ise, sinema dilinin oluşmaya başladığı dönem olarak kabul edilen "Sinemacılar Dönemi" ile birlikte bir çok filmde baba-oğul ilişkilerine yer verilmiştir. Bu dönemde çekilen, öyküsü Yılmaz Güney'e, senaryosu ve yönetmenliği ise Lütfi Ö. Akad'a ait olan *Hudutların Kanunu* filminde, baba-oğul ilişkisine değinilmektedir. Daha sonraki dönemlerde de *Baba* (Yılmaz Güney, 1971), *At* (Ali Özgentürk, 1981), *Babam ve Oğlum* (Çağan Irmak, 2005), *Beş Vakit* (Reha Erdem, 2006), *Gişe Memuru* (Tolga Karaçelik, 2011) ve *Çoğunluk* (Seren Yüce, 2010) gibi pek çok filmde baba-oğul ilişkileri yer almaktadır. Söz konusu ilişkiyi içeren pek çok filmin içinden *Beş Vakit* ve *Gişe Memuru* filmleri seçilerek çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu durumun sebebi ise, filmlerin hikâye örgülerinin baba-oğul eksenli ilerlemesinin yanı sıra günümüze yakın bir dönemde gösterime girdikleri için baba-oğul ilişkisi konusunda daha az sayıda incelemeye konu olduklarının düşünülmesidir. Buna ek olarak, filmlerden birinin köy yaşamını (*Beş Vakit*), diğerinin de (*Gişe Memuru*) şehir yaşamını ele alması dikkat çeken bir diğer husustur. İlgili literatür dikkate alınarak filmler oedipus kompleksi bağlamında, psikanalitik yaklaşım temelinde analiz edilmiştir.

Metodoloji

Araştırma, *Beş Vakit* ve *Gişe Memuru* filmlerindeki, baba-oğul ilişkisinin nasıl biçimlendiğini ve ne gibi etmenlerden etkilendiğini belli örnekler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Seçilen filmler oedipus kompleksi irdelemesi bakımından psikanalitik çerçevede incelenmektedir. Zira, Arthur Asa Berger (1986: 11), *Dallas* dizisinin karakterleri arasındaki Oedipus problemlerin incelenmesi konusunda da psikanalitik temelli çözümlmeye işaret etmiştir. Bu çerçevede, psikanalitik kuramın önemli bir ögesi olan "Oedipus Kompleksi" kavramının, baba-oğul ilişkisinde ne şekilde ve ne yoğunlukta görüldüğü, sözü edilen örnek filmler üzerinden değerlendirilecektir.

Film çözümlemesini temel alan bu araştırma, nitel desende yapılandırılmıştır. Nitel araştırma deseni olarak yöntemler içinde araştırma konusu açısından olgubilim deseninin

uygun olduğu düşünülmüştür. Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek'e (2013) göre, olgubilim (fenomenoloji) deseni, gündelik yaşamda farkında olduğumuz fakat ayrıntılı bir anlayışa sahip olamadığımız olgulara odaklanmakta ve bu olguları tam anlamıyla kavramımıza zemin hazırlayan bir desen olarak açıklanmaktadır. Bu araştırmanın evreni; son dönemde gösterime giren ve baba-oğul ilişkisini içeren iki Türk filminden oluşmaktadır. Hem filmlerin ulaşılabilirliği açısından hem de yakın zamanda kalıcı bir iz bırakmış olmaları sebebiyle 2000 sonrası yapımlar tercih edilmiştir. Araştırma konusuna ve amacına uygun olarak, amaçlı örnekleme yöntemlerinden "benzeşik durum örnekleme" kullanılmıştır. Benzeşik durum örnekleme; "... Evrenden araştırmanın problemi ile ilgili olarak benzeşik bir alt grubun, durumun seçilerek çalışmanın burada yapılmasını tanımlar. ... benzeşik örneklemede amaca bağlı olarak öncelik verilen sadece benzeşik bir alt grubun seçilmesi söz konusudur" (Büyüköztürk, vd., 2014: 91). Bu amaç doğrultusunda, son dönem Türk sinemasında baba-oğul ilişkisini varsayımsal çerçeve kurgusunda en iyi temsil eden ödüllü iki uzun metraj film ele alınmıştır. Bunlar, *Gişe Memuru* ve *Beş Vakit* filmleridir. Filmlerden birinin köy yaşamını (*Beş Vakit*), diğersinin de (*Gişe Memuru*) şehir yaşamını ele alması çözümlenmeye katkı sağlamıştır. İlgili literatür dikkate alınarak filmler oedipus kompleksi bağlamında, psikanalitik yaklaşım temelinde analiz edilmiştir.

Çalışmada çözümlenen filmlerde, varsayımsal olarak oluşturulan sorunsallar ve çözümlenmesi gereken parametreler aranmıştır. Filmlerde incelenen baba-oğul ilişkisinde, ne gibi etkenlerin rol oynadığı saptanmaya çalışılmıştır. Filmlerde yer alan toplumun yapısı, aile bireylerinin karakteristik özellikleri, filmin geçtiği zaman ve mekân, karakterlerin ilişkilerinin oedipus kompleksini çağrıştırıp çağrıştırmaması gibi etkenler incelenmiştir. Çalışmada çözümlenen filmler, varsayımsal parametreler baz alınarak tekrar tekrar izlenmiş, filmlerin hem özelinde hem genelinde baba-oğul ilişkisinin nasıl geliştiği incelenmiştir. Filmler izlendikçe, başa dönülerek analiz çerçevesi yeniden kurgulanmıştır. Kodlayıcı ve/veya çözümleyicinin tek çalıştığı analiz durumlarında bu tür bir tekrar uygulaması, nitel çalışma güvenilirliği açısından önerilmektedir (Leeuwen ve Jewitt, 2001: 21).

Freud ve Lacan'a Göre Oedipus Kompleksi

Psikanaliz, davranışların ruhsal yansımadan kaynaklandığı üzerinde duran bir kuramdır. Freud (2015), psikanaliz kuramını, bilinçdışı bilinç seviyesine ilerletilme aşamasında hastanın gösterdiği direncin idrakı üzerine inşa etmiştir. Lacan (2013) ise, psikanalizi daha çok dilbilim ile birlikte ele almaktadır. Kişinin tinsel yapısındaki kültürel durumu dil temelinde değerlendirir ve buna odaklanır. Ian Craib (2011), psikanalizin iki anlamı olduğunu belirterek, birinci anlamının; libidinal dürtülerden kaynaklanan birtakım güdülerin ve bunların dışa yansısıyla ortaya çıkan kişilik, rüyalar, hatalar gibi birçok tepkiyi açıklamak için Freud tarafından öne sürülmüş bir kuram olduğu, ikinci anlamının ise; zihinsel problemleri iyileştirme yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bu problemlerin ise, hasta kişilerin davranış bozukluklarından oluştuğunu belirten Craib, bu sorunları aşma yolu olarak da psikanaliz sayesinde kişilerin bilinçdışılarının işleyişini anlamaları olduğunu savunmaktadır. Felsefi yönden psikanaliz, bilinçdışısını merkeze alarak, ruhsal yaşamın, bilinçdışında geçtiği ve birtakım faktörler yoluyla bilinçli hale getirildiği öne sürülmektedir

(Batmankaya ve Güleç, 2013). Raewyn Connell (1998), psikanalizin kişinin ne olması gerektiğiyle ilgili değil, ne olduğu bilgisiyle ilgilendiğini belirterek, psikanalizi “klasik psikanaliz” ve “varoluşçu psikanaliz” olarak ikiye ayırmaktadır. Klasik psikanalizde, dinamik bilinç dışından yola çıkarak, çocuklukta filizlenen duyguların yetişkinlik döneminde toplumsal ilişkilerle yer değiştirdiğini belirtmektedir. Yer değiştirme evresinde ise çocuklukta dürtülerin engellenmesinin, yetişkinlik döneminde oluşan karakter yapılanmasında önemli olduğunu iddia eden Connell, varoluşçu psikanalizi ise şu şekilde açıklamaktadır; “... Geçmişe bakılarak yörüngenin daha sonraki kısımlarını başlangıçtaki kurucu seçimlerle ilgili ilişkilendiren yaşam çizgilerinin yeniden inşa edilmesiyle, sürece ilişkin bir kod çözümü mümkün kılınabilir. İşte bu kod çözümü “varoluşçu psikanaliz”dir” (Connell, 1998: 280). Varoluşçu psikanalizin klasik psikanalize karşı olmadığı, kişinin yabancılaşmasından kaynaklanan bir gerçekliği olduğu sonucuna varılabilir.

Kişinin gelişimini ve yaşayış şeklini derinden etkilediği öne sürülen psikanalizin, hem kişinin hem de toplumun yaklaşımlarını bir neden-sonuç ilişkisi şeklinde incelediği söylenebilir. Freud, psikanalizin toplum tarafından dikkate alınmasını sağlayarak, bu kuramı geliştirmiş ve kişinin davranışlarına birtakım açıklamalar getirmiştir. Oedipus kompleksinin ise, Freud tarafından ortaya atılan fallik evre döneminde kendini gösterdiği belirtilmektedir.

Freud’a göre, insan üç sistemden oluşmaktadır; id, ego, süpereo. İd kavramı; altbenlik ya da alt ben olarak nitelendirilerek, bilinçaltında barınan ve zevk amacı taşıyan dürtüler olarak tanımlanabilir. Freud (2014b), id kavramının, kişiliğin karanlık bölümünü oluşturduğunu belirterek burada barınan istek ve arzuların kendiliğinden yok olmak yerine uzun yıllar orada kaldıklarını öne sürer. Ego; id’den gelen dürtüler ve dış dünyadan gelen talepler arasında denge kurarak, arayış bulmada rol oynayan bir kavramdır. Bir nevi arabulucu olan ego kavramı, ben ya da benlik olarak nitelendirilebilir. Freud (2014b), bilinç durumunun ben kavramının çalışması süresince doğduğunu belirtir. Süpereo ise; baba figürünün ve toplumda var olan ahlaki değer ya da formların içselleştirilmiş bir simgesidir. Bu kavram üstben olarak da nitelendirilir.

Freud, kişilik gelişimini dönemlere ayırmaktadır: Oral Dönem (0-1,5 yaş), Anal Dönem (2-4 yaş), Fallik Dönem (4-6 yaş), Latent/Gizil Dönem (6-12 yaş) ve Genital Dönem. Bu dönemler arasında fallik evre ön plana çıkmaktadır. Bu evrede, çocuğun kendine yeni bir ilgi alanı oluşturduğu ve bu ilgi alanının kendi cinsel organı olduğu öne sürülmektedir. Bu dönemde, çocuğun nasıl bir kişilik yapısına sahip olacağını kararlaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu dönemde, erkek çocuklarda oedipus kompleksi; kız çocuklarda ise Elektra kompleksinin başladığı belirtilmektedir (Dönmezer, 2004). Kastrasyon karmaşasının, bu dönemde yaşandığı belirtilerek, erkek çocuklar için anneye duyduğu arzu sonrasında baba tarafından iğdiş edilme kaygısı; kız çocuklar içinse babaya duyulan arzu sonrasında yaşanan penis imgelemine imrenme duygusunun yerini babadan çocuk sahibi olma isteğine bırakmasıdır (Tura, 2012). Erkek çocukta, iğdiş edilme korkusunun, Oedipal evreden kurtulmasını sağladığını belirten Freud (2014b), onun yerine üst-ben geldiğini öne sürmektedir. Freud’un erkekte “hadım edilme” tehlikesi, kadında ise “penis imgelemine imrenme” başlıkları altında incelediği karmaşayı Lacan, daha derinde dil ile ortaya çıkan “simgesel” bir olmak sorununa bağlamaktadır. Lacan, çocuğun yaşadığı kastrasyon

karmaşasının sadece hadım edilme korkusundan kaynaklı olmadığını, annesinin arzu nesnesi olamadığı için de bu karmaşayı yaşadığını öne sürer.

Lacan (2013), insan kişiliğinin yapılanmasını üç evreye ayırmaktadır. Birinci evre 0 ile 6-8 ay, ikinci evre 6-8 ay ile 3,5 yaş, üçüncü evre ise 3,5-6 yaş arasında görülmektedir. Lacan'ın birinci evresinin, Freud'un oral evresine denk düştüğü söylenebilir. Bu dönemin kişinin deliliğinde önemli yer tuttuğu belirtilmesine rağmen henüz kanıtlanamadığı anlaşılabilir. İkinci dönem ise, anal döneme denk düşmektedir. Lacan'ın ayna evresinin görüldüğü bu evre, Oedipus öncesini içerdiği belirtilmektedir. Üçüncü dönemde ise, Freud'un da üzerinde durduğu fallik evrenin yaşandığı belirtilmektedir. Oedipus karmaşasının bu evrede gerçekleştiği söylenebilir.

Psikanalitik yaklaşımda kişilerin verdiği tepkilerin bilinç dışı unsurlardan kaynaklı olarak verildiği söylenebilir. Craib (2011); kadınlara ve eşcinsellere davranışlarla ilgili oluşabilen sorunlar nedeniyle, Freud'un oedipus kompleksi üzerinde fazlaca durduğunu belirtmektedir. Psikanalitik yaklaşımın önemli bir ögesi olan oedipus kompleksinin adını aldığı Sofokles'in 'Kral Oedipus' adlı oyununun hikâyesi şöyledir:

Oidipus Thebai kral soyundandır. Kadmos'la Hormania'da kaynak bulan bu soyu bir tanrı yetiştirmiş, ama belki bu tanrıya, Dionysos'a karşı koyduğu için lanete uğramış, akıl almayacak yıkım ve acıların birbirini izlemesini görmüştür. Oidipus, Thebai kralı Laios'un oğlu, Labdakos'un torunudur. Anası bazı kaynaklarda Epikaste diye anılan İokas-te'dir. İokaste gebe iken bir düş görür, Teiresias bu düşü şöyle yorumlar: Kraliçenin karnında taşıdığı çocuk babasını öldürecektir. Doğar doğmaz bebek dağa bırakılır, ayak bilekleri delinmiş, içinden bir kayış geçirilmiştir. Ayağı şiş anlamına gelen Oidipus adı da ondan. Çocuğu bir çoban bulur, götürür Korinthos kralı Polybos'a verir. Polybos'la karısı Priboia'nın çocukları olmamıştır, Oidipus'u öz evlat gibi büyütürler, çocuk da onları ana-baba bilir. Delikanlılık çağına gelince bir dedikodu işitir: Kralın oğlu değil de, bulunmuş bir çocukmuş diye. Gerçeği tanrı Apollon'dan öğrenmek üzere Delphoi tapınağına doğru yola koyulur. Thebai'ye yakın dar bir geçitte arabalı bir adama rastlar, kimin çekilip yol vereceği konusunda kavgaya tutuşurlar. Oidipus adamı ve arabacısını öldürür. (...) Bu olaydan sonra Thebai'ye varır. Sphinks denilen canavar şehirde korku salmakta, sorduğu bilmecelere cevap veremeyenleri parçalayıp yemektedir. Sorular da şunlardır: Kimi zaman iki, kimi zaman üç, kimi zaman dört ayak üstünde yürüyen ve doğal yasalara karşıt olarak en çok ayağı olduğu zaman en güçsüz olan yaratık hangisidir? İki kız kardeştirler, biri ötekisini doğurur ve ikincisi birincisinden doğmadır. Oidipus birinci bilmeyece insan, ikincisine de Gün ve Gece diyerek doğru cevapları vermiş. Sphinks kendini tünediği kayadan aşağı uçuruma atarak ölmüş. Thebai halkı da rahat bir nefes almış ve kurtarıcısı bildiği Oidipus'a Laios'tan boş kalan taçla birlikte dul karısı İokaste'yi vermiş. Oidipus; bir daha Korinthos'a anasının, babasının yanına dönmek amacıyla Thebai'ye kral olmuş ve İokaste ile birleşerek dört çocuk üretmiş: Eteokles, Polyneikes, Antigone, İsmene. Yıllar geçer, Thebai şehrinde veba baş gösterir. Salgınun nedenini öğrenmek için Oidipus kayını Kreon'u Delphoi'ye gönderir. Gelen cevap şudur: Kral Laios'un katili bulunmalı ve şehirden sürülmelidir. Oidipus hemen araştırmaya koyulur ve suçluya karşı korkunç tehditler savurur. Bilici Teiresias'a katilin kim olduğunu sorar. Kâhin cevap vermekten çekinir. Oidipus, Teiresias ve Kreon arasında kavga kopar. İokaste araya girer ve ; bir

zamanlar gördüğü düşe, Laios'un da dar bir geçitte öldürüldüğüne değinecek olur. Bu sözleri duyunca Oidipus'un içine kuşku girer. Bu sırada Korinthos'tan bir ulak gelir, Polybos'un öldüğünü, Oidipus'un kral olmak üzere Korinthos'a çağırıldığını bildirir. Oidipus gene de ikirciklidir: Babasının ölümü kendi elinden olmamıştır, ama anasının bulunduğu yere gitmekten çekinir. Derken ulak kendisinin Polymos'la Periboia'nın oğlu olmadığını, saraya bir çoban tarafından bulunup getirildiğini söyler. Çoban da getirilip gerçeği açığa vurunca Oidipus'la İokaste'nin artık şüpheleri kalmaz. Kraliçe sarayın içine sığınıp canına kıyar, Oidipus da anası ve karısı olan kadının iğnesiyle gözlerini kör eder. Sophokles'in "Kral Oidipus" tragedyasında dile getirilen bu dram Oidipus'un Thebai'den sürülmesi, kızı Antigone'ye yaslanarak Attika'da Kolonos iline gelmesi ve orada ölmesiyle sonuçlanır (Erhat, 2007: 226).

Freud (2014a), ben idealinin gerçekliğin temsilcisi olarak, idin etkisiyle oedipus kompleksine egemen olduğunu belirterek, üst benin ise iç dünyanın temsilcisi olarak ide bağlı olduğunu öne sürmektedir. Ben ve üst benin arasındaki karşıtlıkların, dış dünya ve iç dünya arasındaki bir yansımadan kaynaklandığı sonucuna varılabilir. “Oidipus kompleksi Freud’un en çok tartışmaya yol açan ve yankılanan fikirlerinden biridir. 15 Ekim 1897’de Wilhelm Flies’e yazdığı ünlü bir mektupta Freud, Oidipus kompleksi kavramını nasıl geliştirdiğini açıklar:

İnsanın kendine karşı tamamen dürüst olması iyi bir alışkanlık. İşe yarar bir fikir geldi aklıma. Anne sevgisini ve babayı kıskanmaya kendimde de keşfettim ve şimdi histeri nöbetlerine giren çocuklarda her zaman o kadar erken görülme de, bunun erken çocukluk döneminin genel bir olgusu olduğuna inanıyorum... Eğer mesele buysa, Kral Oidipus’un aşkı, hikayenin gerektirdiği kaçınılmaz kadere karşı bütün mantıklı direnişlere rağmen anlaşılır olmaya başlar ve insan neden kaderin böyle cilveler yaptığı anlar. Herhangi bir nedensiz kişisel kadere duygularımız karşı koyar... Fakat bu Yunan miti, herkesin kendi içinde izlerini hissettiği için bildiği bir tutku yakalar. İzleyici kitlesinin her üyesi hayalinde bir zamanlar gelişmemiş bir Oidipus’tu ve gerçek yaşamda oynanan bu rüya, herkeste, mevcut durumunu hayalinden ayıran bütün bastırma araçlarıyla birlikte korkuyla irkilme yol açar (Berger, 2014: 116).

Lacan Sözlüğü kitabında Jean Pierre Clero, Oedipus Karmaşasını tanımlarken şu ifadeyi kullanmaktadır; “... Öznenin anneye sahip olmanın yasını tutma ve babaya özdeşim kurma yoluyla imgesel düzenden simgesel düzene geçişin temsil edilmesidir” (Clero, 2011: 89). Yazar, Lacan’ın oedipus kompleksine yaklaşımından hareketle, hangi cinsiyetten olursa olsun çocuğun, anneye karşı arzu beslediğini ve bu sebeple babanın bir engel niteliği taşıdığını belirterek, oedipus kompleksinin kaderini oluşturan şeyin babanın evrimi olduğunu iddia eder. Söz konusu evrim, babanın ikili olan ilişkiye üçüncü terim olarak müdahale etmesiyle ortaya çıkar. Bu üçüncü terim, çocuk tarafından annenin de ötesinde arzulanacak imgesel bir varlık olarak görülmektedir. Anne eylemleriyle ve sözleriyle babanın imgesel gücünü yaratarak ona arzu duyduğunu çocuğa belli eder. Çocuk, baba karşısında güçsüzlüğünü fark ettikten sonra onunla özdeşim kurma yoluna giderek anneden vazgeçmeyi tercih etmektedir.

Lacan, oedipus kompleksi konusunda, ayna evresinin önemine dikkat çekmektedir. Ayna evresinin, çocuğun altı ile sekiz aylık olduğu dönemi kapsadığı belirtilmektedir. Bu evrede, çocuğun fiziksel kontrol mekanizmasını çalıştıramadığı için bedeni kendisinden

bağımsız bir şekilde hareket edebilir fakat kendi imgesini aynada tanıdığı öne sürülmektedir (Elsaesser ve Hagener, 2014). Tura (2012), ayna evresinin çocuğun annesiyle özdeşleştiği ve anneye duyduğu arzuyla beraber kendi imgesini kazanmaya çalıştığı bir dönem olduğunu belirtmektedir. Bu evrede, anneye bütünleşme isteği ve beden imgesinin, diğer kişilerin fiziksel bütünlüğü ile özdeşleşme sonucunda elde edilmesi Tura'nın dikkat çektiği bir durumdur. Mitolojide "... Narcissus, su içmek için bir su birikintisine eğildiğinde suyun üstünde kendi yansımını gördü ve ona âşık oldu" (Berger, 2014: 123). Ayna evresi ve Narcissus hikâyesi arasında benzerlikler bulunmaktadır. Kendisinin farkında olmayan birey, ayna evresini yaşamasıyla birlikte anneden kopar ve yepyeni bir biçimlenme yoluna girer.

Gişe Memuru Filmi

Filmin Özeti

Kenan (Serkan Ercan), babasıyla (Zafer Diper) aynı evde yaşayan, annesini küçük yaşta kaybetmiş, gişe memurluğu yapan sıradan biridir. Çatalca gibi işlek bir yerde görev yapan Kenan, sürekli hayallere dalmasıyla bilinir. Babasıyla mesafeli ve soğuk bir ilişkisi olan Kenan, denetleme sırasında hayale dalıp gitmesi yüzünden Afar'a sürülür. Kenan'ın babasına bakıp onunla ilgilenen Nurgül (Nergis Öztürk) ise, Kenan'a âşıktır. Fakat Kenan, bu aşka karşılık vermez. Günde sadece iki ya da üç arabanın geçtiği Afar gişelerinde sürekli hayal gören Kenan, genç ve güzel bir kadının (Nur Fettahoğlu) yardım istemesiyle gerçek yaşama döner. Kadına ilk görüşte âşık olan Kenan'ın tek isteği onunla uzaklara gitmektir. Bu yüzden de babasının ölümüne engel olmayarak, mutlu bir yaşam sürmesi için tek sorun olarak gördüğü babasından kurtulur. Ancak kadının Kenan'a olan ilgisi gerçek değildir, sadece Kenan'ın hayallerinde yaşatmış olduğu bir aşktan ibarettir. Bu durumu fark eden Kenan, hem babasının ölümüne hem de kadının kendisinden kaçmasına sebep olduğu için aklını kaybeder.

Filmin Baba-Oğul İlişkisi Çerçevesinde Çözümlemesi

İstanbul'da geçen film, gişe memurluğu yaparak hayatını kazanan Kenan karakteri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kenan, insanlara karşı soğuk ve mesafeli tavırlar sergileyen bir karakterdir. Bunu da, filmin ilk dakikalarında, iş arkadaşının Kenan'a yaptığı şakalara karşılık vermemesinden anlamak mümkündür. Sıradan ve monoton bir yaşama sahip olan Kenan'ın, işiyle evinden başka zaman geçirdiği tek yer arkadaşı Artun'un berber dükkânıdır. Sadece Artun'la dertlerini ya da mutluluklarını paylaşan Kenan için berber dükkânı adeta nefes alabileceği tek mekândır. Annesini on yaşında kaybeden Kenan, kalp hastası olan babasıyla eski bir evde yaşar. Gündüzleri, Nurgül adında mahalleden genç bir kız, Kenan'ın babasına bakıcılık yapar. Bir hayli aksi olan Hakkı (Kenan'ın babası) karakteri, Nurgül ile gayet iyi anlaşır. Hatta Nurgül'le Kenan'ın evlenmesi için ikisine de baskı yapar. Toplumun temel yapı birimi olan aile kavramını ön planda tutan Hakkı, Kenan'ın da Nurgül'le evlenerek bu yapıya hizmet etmesini ister. Hakkı karakteri yaşının gereği ailede otorite sahibidir ve ancak onun ölümüyle Kenan otoriteyi devralacaktır. Bu durumu destekler nitelikte olan sahne ise; Kenan karakterinin, babasının koltuğunda oturarak onun ölü bedeninin başında sakince beklemesidir. Söz konusu sahne, Kenan'ın, babasının iktidarına son verdiğinin göstergesidir.

Hakkı'nın her akşam sakal tıraşı olmasından, eskiden devlet memuru olduğu çıkarımı yapılabilir. Kenan ve babası, fiziksel olarak da birbirine benzer. İkisinin de ince bıyıklı olması ve koltukta oturuş şekilleri aynıdır. Söz konusu benzerlikler dikkate alındığında, Kenan'ın, babasını belki de farkında olmadan rol model olarak benimsediği sonucuna varılabilir. Filmde, iki farklı zaman yer almaktadır; şimdiki zaman ve geçmiş zaman. Kenan'ın içine kapanıklığının, babasıyla ilişkisinin ve her ikisinin de yalnızlıklarının sebeplerini geçmiş zamanda görmek mümkündür. Kenan, çocukluğunu unutamaz ve geçmişle olan bağlarından kopmak istemez. Hurdaya dönen arabası Kenan'ın geçmişine yolculuk yapmasını sağlar. Geceleri, arabayı tamir etmeye çalışan Kenan, bunu babasından gizlemektedir. Araba, Kenan için mutluluğu ifade etmektedir. Kenan, arabayı çalıştırabilirse mutluluğu yakalayacağını ve sevdiği kadınla uzaklara gidebileceğini düşünür. Kenan'ın geçmişinde yaşadığı güzel anılar ve annesine duyduğu özlem tamir etmeye çalıştığı arabasında gizlidir. Çocukluğuna dair elinde kalan tek güzel hatıra arabasıdır. Kenan için arabası sadece bir nesne değildir; geçmiş, gelecek, özlem, mutluluk ve umut anlamına gelmektedir. Annesini kaybetmeden önce mutlu bir aileye sahip olan Kenan, babasını örnek almaktadır. Söz konusu durum, Kenan'ın çocukluğunda babasının yaptığı hareketleri taklit etmesinde görülmektedir. Örneğin; babasının, araba kullanırken bir kolunu kapıya dayaması ve arada kolunu kanat misali havalandırması, Kenan tarafından taklit edilerek izleyicide "babasını rol model alan çocuk" izlenimi bırakmaktadır. Annesini on yaşında kaybeden Kenan'ın, mutlu giden hayatı adeta çöküntüye uğrar. Babası, bu ölümü kabullenemez ve Kenan'la aralarındaki bağ kopar. Kenan, annesinin ölümü ve babasının bunalıma girmesi sebebiyle içine kapanık, insanlarla iletişimi zayıf bir birey haline gelir. Kemal'in çocukluğunda yaşadığı birtakım sorunlar Anthony Giddens'in şu sözlerini akla getirmektedir; "Çocukluk döneminin başlarında temel güven duyguları yeterince gelişmeyen bireylerin yaşantılarına musallat olan gerçek dışılık duyguları birçok farklı biçim kazanabilir. Onlar nesne dünyasını veya diğer insanları sadece muğlak birer varlık olarak hissedebilir veya açık bir "bireysel - kimliğin sürekliliği duygusu"nu sürdürmeyi başaramazlar" (Giddens, 2014: 63). Kemal, babası da dahil hayatındaki her insanı gereksiz bir varlık olarak görür. Filmin ilk sahnelerinde, iş arkadaşlarının kendisiyle diyalog kurma çabasını sonuçsuz bırakan Kenan, müşterilere karşı da oldukça mesafeli bir tutum içindedir. Müşterinin biri Kenan'a: "Ne o ya! Aksiyon oldu galiba" diyerek gişede yaşanan tartışma ile ilgili muhabbet etmeye çalışır. Fakat Kenan geyet sakin ve soğuk bir tavırla: "Kartınız beyefendi" der ve müşteriye cevap vermez. Çocukluğunda yalnız kalan karakter, bu yalnızlığını filmin hemen hemen tamamında sürdürür.

Kenan'ın, annesine karşı duyduğu özlem, Nurgül'le çay bahçesinde oturdukları sahnede görülmektedir. Nurgül Kenan'a: "Sen nereye bakıyorsun" der. Kenan yanıt vermez ve Nurgül meraklanarak onun baktığı yöne doğru kafasını çevirir. Arkalarındaki masada küçük bir erkek çocuk annesiyle birlikte mutlu bir şekilde oturuyordur. Bu sahnede, anne ve oğula bakarken uzaklara dalan Kenan, annesine duyduğu özlemi anımsar. Fallik evrede, erkek çocuğun, annesine karşı duyduğu arzuyu, babasının engellemesi sonucunda bu evreyi tamamlayamama sorunsalından çalışmanın önceki bölümünde bahsedilmişti. Erkek çocuk, babasının kendisinden daha güçlü olduğunu kabul ederek anneyi arzulamaktan vazgeçip, babasıyla özdeşleşmektedir. Filmde, Kenan karakterinin içinde bulunduğu durum da,

oedipus kompleksini çağrıştırmaktadır. Karakterin, gişedeki kadınla tanışmadan önce, Nurgül'e karşı bastırıldığı birtakım duygular açığa çıkar. Bunu açık bir şekilde belli etmese de, bir hayalde babasının Nurgül hakkında söylediği cinsel içerikli sözler, aslında Kenan'ın bilinçaltına attığı birtakım arzuların ibarettir. Arzularını güçlükle bastıran Kenan, bunların istemsiz bir şekilde hayal dünyasında canlanmasına engel olamaz. Hakkı'nın Nurgül hakkındaki sözleri de Kenan'ın arzularını tetiklemektedir. Nurgül'ü, Kenan'ın annesine benzeten Hakkı, onun yürüyüşünü, gülüşünü ve yemeklerini bu benzerliğe örnek olarak gösterir.

Kenan'ın, rüyasında sürekli annesini görmesi ve ardından gişede bir kadınla (Nur Fettaoğlu) tanıştıktan sonra o kadını hayal etmesi, yaşadığı kompleksin belirtileridir. Karakterin, arzuladığı kadınla ilgili gördüğü hayallerin gerçek olduğuna inanması ise nevrotik sorunlarından ibarettir. J. D. Nasio'nun; "Ödipus Kompleksi bir nevroz sebebidir çünkü çocuklukta kötü bastırılmış ödipyen fantasmalar nevrotik belirtiler halinde yetişkinlik çağında yeniden ortaya çıkar. Başka türlü ifade edersek, bir yetişkinin nevrozu çocukken yaşadığı cinsel zevkin yoğunluğu ve bunu bastırmanın şiddeti ile açıklanır" (Nasio, 2012: 138) şeklindeki saptaması, Kenan'ın bastırılan duygularını akıllara getirmektedir. Filmde, oedipus kompleksinden kurtulamayan Kenan karakteri, babasının yasaklarına uymak zorunda kalır. Fakat karakterin Babanın Yasasına karşı gelmesine sebep olan olay geçmişiyile arasındaki en önemli bağ konumunda olan arabanın, babası tarafından hurdacıya satılmış olmasıdır. Bu olay Kenan'ın babasına karşı biriktirdiği öfke ve nefretini göstermesine sebep olur. Kenan ve babası birbirine karşı "Allah belanı versin" diye bağırarak içlerinde biriken nefreti kusarlar. Çocukluğundan beri babasına karşı bastırıldığı duygularını filmin son bölümünde açığa çıkaran Kenan, arzuladığı kadına ulaşmasındaki tek engel olan babasının, gözleri önünde ölmesine mani olmayarak üçüncü terim engelini ortadan kalkmasını sağlar. Kenan'ın gişedeki kadınla uzaklara gitme hayali ise kadının onu terslemesiyle son bulur. Kadınla, çok şey yaşayıp, çok şey paylaştığını düşünen Kenan için bu yaşananlar, bir hayalden ibarettir. Karakterin, gerçeklerle karşılaştığında, oedipus kompleksini atlatamamış olması onun delirmesine yol açar.

Gişe Memuru filmi, ilk dakikasından itibaren Kenan karakteri ve onun çevresiyle (başta babası, Nurgül, iş arkadaşları, müşteriler, gizemli kadın) olan ilişkisi ekseninde gelişir. Olaylara, Kenan karakteri üzerinden yaklaşarak, baba-oğul ilişkisine yer verilmektedir. Oedipal evrede, erkek çocuğun hem babasıyla özdeşleşmesi hem de içten içe ondan nefret etmesi Kenan için de geçerlidir. Özellikle annesinin ölümünden sonra babasıyla tüm duygusal bağlarını koparan Kenan, babası gibi yalnız bir karakterdir. Çocukluğunda, annesini kaybeden karakterin, babasıyla ilişkisinin de iyice kötüye gitmesiyle, hayatında gerçek ile hayal arasındaki ince çizgide kalmaktadır.

Beş Vakit Film

Filmin Özeti

Küçük, fakir bir köyde yaşayan insanları konu alan filmde, hikaye Yıldız (Elit İşcan), Ömer (Özkan Özen) ve Yakup (Ali Bey Kayalı) adlı üç küçük çocuğun etrafında dönmektedir.

Zaman kavramı, ezan sesiyle beş ayrı vakte bölünür. İnsanlar bu vakitlere göre hayatlarına yön verirler. Baba-oğul, anne-kız arasındaki çatışmayı ve sorunların ele alındığı filmde Ömer babasının ölmesi için birtakım yollar aramaktadır. Yakup ise öğretmenine âşıktır. Bir gün, babasını, öğretmeni gözetlerken yakaladığında adeta dünyası başına yıkılır. O da babasını öldürme planları yapmaya başlar. Yıldız da, annesiyle sürekli çatışma halindedir. Üç çocuk, her ne kadar dirense de ebeveynlerinin yerini almaktan kurtulamayacaktır. Yaşlıların öldüğü, bebeklerin doğduğu kısacası nesillerin değiştiği köyde, hayat, beş vakte uygun olarak farklılık içermekten devam etmektedir.

Filmin Baba-Oğul İlişkisi Çerçevesinde Çözümlemesi

Filme adını veren Beş Vakit'in öncelikle geceden başlayarak, sırasıyla akşam, öğleden sonra, öğle ve sabah vakitlerini ele aldığı görülmektedir. Köylü, bu beş vakti monoton bir şekilde yaşayarak, taşranın getirdiği sıradanlaşan bir yaşamın parçası olmayı benimsemektedir. Günlerini, kıraathanede, tarlada ve camide geçiren köylülerin, acil bir durum haricinde köy sınırı dışına çıkmadıkları görülmektedir. Beş Vakit filminde, yaşanan köyün izleyicide ilkel yaşamdan feodal döneme geçişi hatırlattığı söylenebilir. Ataerki bir yapının görüldüğü köyde, mülkiyet kavramı oldukça önemli yer tutmaktadır. Filmde, köyün erkekleri, geçimini tarım ve hayvancılıktan kazanırken kadınlar da onlara yardımcı olmaktadır. Bu noktada veraset sisteminin de mülkiyet kavramıyla ortak hareket ettiği söylenebilir. Taner Birsel'in canlandığı Zekeriya ile Yiğit Özşener'in hayat verdiği Yusuf karakterlerinin, babalarının (Cüneyt Türel) kendilerine verdiği toprakla işlerini yürüttükleri ve ona bağlı bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir.

Filmde özellikle üç ana karakter üzerinde durulmaktadır; Ömer, Yakup ve Yıldız... Üçünün de ortak noktası, ebeveynlerinin en az birinden nefret ediyor olmalarıdır. Öncelikle, filmin açılış sekansında yer verilen Ömer'den başlamak gerekir. Filmin başlangıcında, pencerenin dışında belirmeye başlayan Ömer, yeni terlemeye başlayan bıyıkları ve ses tonuyla henüz ergenliğinin ilk evrelerindedir. Babası imam olan Ömer'in, hayattaki tek isteği ondan kurtulmaktır. Bu sebeple, sürekli olarak babasını öldürme planları yapan Ömer'in, oedipus kompleksini çağrıştırdığı söylenebilir. Babasından nefret eden karakterin, filmin bir sahnesinde, arkadaşlarına ezan okuması, imam olan babasının yolundan gittiğinin göstergesidir. Burada da babadan nefret etme ve aynı zamanda özdeşleşme durumu anlamında oedipus kompleksi devreye girmektedir. Söz konusu durumu Lale Kabadayı, şu şekilde yorumlamaktadır; "... Ömer, öldürmeye çalıştığı babasının mesleğini muhtemelen devam ettirecek kişidir. Babasına -onun geleneklerini sürdürecektir olsa da- benzediği ölçüde acı çeker" (Kabadayı, 2013: 138). Ömer'in, ailesiyle beraber fotoğraf çekildiği sırada, onlara karşı mesafeli yaklaşması da kendisini ailesinden soyutlama çabasından ileri gelmektedir. Ömer, babasını öldürmeye çalışırken ise id kavramının görünür olduğu söylenebilir. Babasının hastalanması için pencereyi açık bırakıp sonra da onun iyileşmesini önlemek amacıyla ilaçlarının içini boşaltması gibi durumlar buna örnek olarak verilebilir. Filmde, Ömer'in, kardeşine oranla babası tarafından daha az sevgiye maruz kalması akıllara Gerard Mendel'in şu sözlerini getirmektedir; "Bize göre otorite olayı, çocuğun yetişkine göre zayıf kalan zihin gücünün ve çocuk boyun eğmediği zaman önce sevgisiz kalacağı tehdidi üzerine

dayalı bir koşullanmanın yardımıyla sömürülen ve sürekli kılınan bir eşitsizliğin sonucundan başka bir şey değildir” (Mendel, 2005: 54). Kardeşi, babasının istediği şekilde büyürken, Ömer ise, bu şeklin içine girmekten özellikle kaçındığı için ailenin dışında bırakılmaktadır. Filmde, ön plana çıkan bir diğer karakter de Yakup’tur. Yakup, öğretmenine sırlılaşım âşık bir çocuktur. Filmde, öğretmen psikanalitik açıdan anneyi çağrıştırmaktadır. Oedipal evrede üç önemli rol vardır; çocuk, anne ve baba... Yakup - çocuk, öğretmen - anne, Yakup’un babası ise baba metaforunu oluşturmaktadır. Nasio (2012), Lacan’ın oedipus kompleksini üç bölüme ayırdığını belirtmektedir; ilk bölümde, baba somut olarak yoktur, soyut olarak var olup simgesel baba olarak adlandırılır. İkinci bölümde, baba erkek çocuğun anneyi arzulamasına yasak koyarak gerçek baba kimliğine bürünür. Üçüncü bölümde ise, çocuk babasına karşı hem öfke, hem nefret hem de kıskançlık duygularını besler ve babasının kendisinden güçlü olduğunu kabul ederek onunla özdeşleşir. Yazar, çocuğun üç farklı -simgesel, gerçek ve hayali- baba figürünü sentezlediğini öne sürmektedir. Yakup’un, öğretmenini pencereden izleyerek arzuladığı görülür fakat Yakup’un önünde tek bir engel vardır, o da babası Zekeriya’dır. İlk bölümde devreye girmeyen baba, ikinci bölümde Yakup için öğretmenine duyduğu aşk için engel niteliği taşımaya başlar. Zira, öğretmenine adaklık et götüren Yakup, bu sırada babasının öğretmenini gizlice izlediğini görür ve babasına düşman kesilerek ona karşı öfke duymaya başlar. Yakup, Ömer gibi babasını öldürme planları yapmaya başlar. Yakup ve babasının yaşadığı çatışma; fallik dönemde görülen, erkek çocuğun anneye karşı duyduğu arzu sonrasında babası tarafından iğdiş edilme korkusu yaşaması durumunu çağrıştıır. Lacan’ın, çocuğun Babanın Yasasına tabi olmayı kabul ettiğini belirttiği durumu akla getiren sahne ise Yakup’un kardeşini kucağına aldığında, dile getirmemekle birlikte babasını affetmesidir. Bu durum, Yakup’un, üst ben olarak nitelendirilen Babanın Yasasını kabul ederek özdeşleşme yoluna gideceğinin göstergesidir.

Filmde en çok dikkat çeken bir diğer karakter ise Yıldız’dır. Yıldız karakteri, Elektra kompleksi üzerinden açıklanabilir. Babasıyla arası çok iyi olan Yıldız, annesine karşı kin beslemektedir. Anne ve babasının cinsel ilişkiye girdiği sahnede, Yıldız, muhtemelen babasını kimseyle paylaşmak istememesinden dolayı acı çekip ağlayarak onları dinlemektedir. Bahsedilen karakterin, babaya duyduğu arzusunun esas tetikleyicisi bu durumdur. Fakat dikkat çeken nokta ise Yıldız karakterinin direnmesine rağmen tıpkı diğer karakterler (Yakup ve Ömer) gibi hemcinsi olan ebeveyniyle özdeşleşmesidir. Bunu da kardeşine annelik etmesinden anlamak mümkündür.

Mendel’e (2005) göre; çocuklara uygulanan şiddetin her zaman onların iyiliği için olduğu şeklinde bir bahane söz konusudur. Filmde, Zekeriya’nın babasının çocuklarına karşı katı ve sert tutumu oldukça dikkat çeken bir başka noktadır. Özellikle, Zekeriya’ya sert davranan baba, onun evli ve çoluk çocuk sahibi olmasına aldırmadan her yerde azarlayarak hakaret etmektedir. Zekeriya da babasından daha iri olmasına rağmen ses çıkarmayarak, onunla özdeşleşme yoluna gidip oğlu Yakup’tan sinirini çıkarmaktadır. Kabadayı’ya göre; “...Yakup’un babası, kendi babasının onayladığı duvarı öremese de, oğlunu “olması gerekenin” kurallarıyla yeni babanın yasasıyla sınırlandırır” (2013: 137). Filmde, babalar ile oğullarının arasındaki ilişkiye dair en iyi yorumu yaşlı nine yapmaktadır; Nine, “Erkekler böyle. Oğlancıkken iyi oluyolar. Baba olunca babalarına çekiverirler” diyerek taşradaki

kimlik oluşumunu işaret etmiş olur. Alexandre Kojève'ye göre; "Gelenek bir Otorite uygular. Ona "karşı eylemde bulunmaktan" bilinçli ve iradi olarak vazgeçilir, çünkü böyle bir "tepki" kendine karşı bir tepki, bir tür intihar olacaktır" (Kojève, 2007: 35). Buradan yola çıkarak, filmde özellikle taşrada yetişen erkek çocukların babalarına karşı gelememelerindeki temel etkenin "Gelenek" olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Çalışmada, öncelikle psikanalizin, çeşitli yazarlar tarafından yapılmış tanımlamalarına yer verilmiştir. Hemen hemen bütün yazarların, psikanaliz ile ilgili ortak yorumları; insan davranışını konu alarak, bu durumun ruhsal yansımayla olan ilgisi ve bilinç dışı kavramının etkisini araştıran bir kuram olduğu yönündedir. Bu bağlamda, çalışmada incelenen baba-oğul ilişkisi konusu için, oedipus kompleksi kavramı temel alınmıştır. Oedipus kompleksi kavramı, Freud ve Lacan'a göre açıklanarak, hem kendi kaynakları doğrultusunda hem de bu konu üzerinde çalışmış olan diğer yazarlardan yola çıkılarak incelenmiştir. Çalışma sırasında dikkat çeken bir diğer konu ise Elektra Kompleksi'dir. Kadınların yaşadığı Oedipus kompleks sorununa "Elektra Kompleksi" adı verilmiştir. Bu konuyla ilgili, çok detaylı bilgilerin yer aldığı kaynaklara nadiren rastlanmıştır.

Gişe Memuru filminde, hikâye ağırlıklı olarak Kenan karakteri üzerinden işlemektedir. Söz konusu karakterin, başta babası olmak üzere çevresiyle yaşadığı ilişki ele alınır. Fakat filmde, Kenan'ın tek düze bir yaşam sürüp mutsuz olmasındaki temel etkenler ise, annesinin ölümü ve babasıyla arasındaki sorunlardır. Modern dönem baba-oğul ilişkisini akla getiren film, şehirde geçmektedir. Babanın otoriter bir yapı sergilediği filmde, Kenan babasının otoritesi altında ezilen bir karakterdir. Filmde, sürekli geçmişe gidilerek, Kenan'ın babasıyla arasındaki ilişkinin nasıl yapılandığı gösterilmektedir. Filmde, Kenan'ın bilinçaltına attığı birtakım cinsel arzular, bir halüsinasyonda babasını görmesiyle ortaya çıkar. Küçüklüğünde babasıyla yaşadığı sorunları bir türlü unutamayan Kenan, ondan hem nefret eder hem de onunla özdeşleşir. Söz konusu durum, oedipus kompleksinin Kenan karakterinde görüldüğüne işaret eder. Çözümlemede, Kenan'ın latent dönemde (6-12 yaş) babasını örnek alması, fallik evrede yaşadığı oedipus kompleksi sorunundan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu sebeple, çalışmanın kuramsal bölümünde yer verilen; Freud'un kişilik gelişimini dönemlere ayırması konusu akla gelmektedir. Filmin çözümlemesinde, Kenan'ın yetişkinlik döneminde yaşadığı nevrotik belirtiler, psikanalitik kuram alanında çalışmış olan yazarlardan alıntılar yapılarak oedipus kompleksi sorununa dayandırılmıştır.

Beş Vakit filminde, hikayenin tamamı köyde geçmektedir. Geleneksel dönemdeki baba-oğul ilişkisini akla getiren filmde, anne-kız ilişkisi de ele alınmaktadır. Feodal dönemde öne çıkan Veraset Sistemi, filmdeki baba-oğul ilişkisinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple çözümlemede, filmde yaşanan köyün ilkel yaşamdan feodal döneme geçişi akla getirdiği belirtilmiştir. Bu bağlamda baba-oğul ilişkisi bakımından sadece iki karakter üzerinde durulmamış, Zekeriya - Yusuf - baba üçgeni, Ömer - babası ve Yakup - babası olmak üzere üç ayrı ilişki ele alınmaktadır. Bu ilişkiler incelenirken Zekeriya - Yusuf ve babaları üzerinde yapılan incelemede oedipus kompleksini işaret eden unsurlar görülmemektedir. Toprağa dayalı düzenin hüküm sürdüğü köyde, çekirdek aile yerine, feodal dönemi andıran geniş aile

yapısına sahip olan Zekeriya ve Yusuf'un, babalarının otoritesi altında ezildiği belirtilmektedir. Söz konusu filmde, Ömer karakterinin, babasını öldürmeye çalışması ve ona karşı beslediği nefreti, oedipus kompleksini işaret etmektedir. Annesine karşı mesafeli olan karakter, babasına karşı hem korku duymaktadır hem de onunla özdeşleşmektedir. Ömer'in ezan okuduğu ve bundan mutlu olduğu sahnede, imam olan babasının izinden gideceği düşünülerek, onun babasıyla özdeşleştiği sonucuna varmak mümkündür. Yakup ve babası arasındaki ilişki ise diğerlerine göre daha farklıdır. Bunun sebebi ise, Yakup'un, annesine değil de öğretmene karşı arzu beslemesidir. Babasının da öğretmene karşı arzu beslediğini fark eden Yakup karakteri, babasına karşı düşmanca bir tutum almaya başlar. Filmde, öğretmen karakteri, psikanalitik açıdan anneyi çağrıştırmaktadır. Yakup ve babası da, annenin imgesi olan öğretmeni arzulayan kişilerdir. Yakup'un filmde yaşadığı evre fallik dönemi akla getirmektedir. *Beş Vakit* filminde ayrıca, Elektra kompleksine de değinilmektedir. Bu nedenle, Yıldız'ın annesine ve babasına karşı olan tutum ve davranışlarında söz konusu kompleksin izlerine rastlandığı için, çözümleme bu konuya da yer verilmiştir. Filmde, Yıldız'ın, babasıyla olan ilişkisi vurgulandığı için bu konu üzerinde daha detaylı bir çalışma yapılabilir.

Sonuç olarak, incelenen iki filmde de, baba-oğul ilişkisinin gelişiminde oedipus kompleksinin etkili olduğu görülmüştür. Söz konusu kompleks, psikanaliz konusunda öne çıkan Freud ve Lacan'ın yaklaşımları çerçevesinde seçilmiş olan filmler bağlamında incelenmiştir. Ataerkil aile yapısının öne çıktığı filmlerde, otoritenin babada olduğu, bu durumun da baba-oğul ilişkisinde iktidar mücadelesi ve bireyleşme gibi sorunlara sebep olduğu söylenebilir. Çözümlemeye filmlerdeki baba-oğul ilişkisinde, oedipus kompleksinin tek başına belirleyici olduğu söylenememektedir fakat erkek karakterlerin, söz konusu kompleksten kaynaklanan davranışsal bozuklukları dikkat çekmektedir. Bu sebeple, incelenen filmlerdeki baba-oğul ilişkilerinde, oedipus kompleksinin yansımalarını görmek mümkündür. İncelenen filmlerde, baba-oğul ilişkisini etkileyen diğer unsurlar ise; sosyo-ekonomik yaşam koşulları, ataerkil yapının babaya yüklediği sorumluluk ve bununla birlikte gelen yalnızlıktır.

Kaynakça

- Berger, A. A., (1986), *Media Analysis Techniques*, 6. Basım, London: Sage Publications.
- Berger, A. A., (2014), *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*, çev. Özgür Emir, 2. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., A., Demirel, F., Karadeniz, Ş., Çakmak, E., K., (2014), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 18. Basım, Ankara: Pegem Akademi.
- Clero, Jean Pierre, (2011), *Lacan Sözlüğü*, çev. Özge Soysal, 1. Basım, İstanbul: Say Yayınları,
- Connell, Raewyn, (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, çev. Cem Soydemir, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Craib, Ian, (2011), *Psikanaliz Nedir?: Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş*, çev. Ali Kılıçlıoğlu, 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları.

- Dönmezer, İbrahim, (2004), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 5. Basım, İzmir: E.Ü. Basımevi.
- Elsaesser, T., ve Hagener, M. (2014), *Film Kuramı: Duyular Yoluyla Bir Giriş*, çev. Berhan Soner, Barış Yıldırım, 1. Basım, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Erhat, Azra, (2007), *Mitoloji Sözlüğü*, 15. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Freud, Sigmund, (2014a), *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu, 4. Basım, İstanbul: Metis.
- Freud, Sigmund, (2014b), *Psikanaliz Üzerine*, çev. A. Avni Öneş, 18. Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, Sigmund, (2015), *Psikanalize Giriş: Nevrozların Genel Kuramı*, çev. A. Can İdemen, 1. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Giddens, Anthony, (2014), *Modernite ve Bireysel –Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, çev. Ümit Tatlıcan, 2. Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- Güleç, C. ve Batmankaya, M., (2013), *Freud*, 4. Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- Kabadayı, Lale, (2013), *Film Eleştirisi: Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler*, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kojeve, Alexandre, (2007), *Otorite Kavramı*, çev. Murat Erşen, 1. Basım, İstanbul: Bağlam.
- Lacan, Jacques, (2013), *Fallus'un Anlamı*, çev. Saffet Murat Tura, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Leeuwen, T. V., & Carey, J., (2001), *Handbook of Visual Analysis*, London: Sage Publication.
- Mendel, Gerard, (2005), *Sosyo-Psikanaliz Açından Otorite: Son Sömürge Çocuk*, çev: Hüsen Portakal, 1. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Nasio, J. D., (2012), *Oedipus: Psikanalizin En Önemli Kavramı*, çev. Canan Coşkan, 1. Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- Şimşek, A., Yıldırım, H., (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. Basım, Ankara: Seçkin.
- Tura, Saffet M., (2012), *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 5. Basım, İstanbul: Kanat Yayınevi.